

NEMIS TILIDAGI FE'LLARNING SEMANTIK O'ZGARISHLAR

Dadaxonov Dilshodbek Murodjon o'g'li

ADCHTI Roman german va slavyan tillari fakulteti

nemis tili yo'nalishi 4-kurs 401-kurs talabasi

ILMIY RAHBAR: Ismanova Odinaxon

Annotatsiya; Ushbu maqolada nemis tilida qo'llaniladigan fe'llarning semantik o'zgarishlari, ularning tarixiy va zamonaviy shakllari, semantik kengayish, torayish, ko'chma ma'no kasb etish, metafora va metonimiya asosida yuzaga keladigan o'zgarishlar chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada fe'llarning grammatikalashuvi, frazeologik birliklardagi roli, yangi kommunikativ ehtiyojlarga moslashuvi va tilshunoslikdagi nazariy yondashuvlar asosida amaliy misollar bilan yoritiladi.

Kalit so'zlar : semantik o'zgarish, fe'l, metafora, grammatikalashuv, ma'no kengayishi, frazeologiya, tarixiy semantika

Abstract; This article explores the semantic changes of verbs in the German language, including their historical and contemporary forms. It analyzes processes such as semantic broadening, narrowing, metaphorical and metonymical shifts, and grammaticalization. Furthermore, the role of verbs in idiomatic expressions and their adaptation to modern communicative needs is highlighted using theoretical and practical linguistic approaches.

Keywords; semantic change, verb, metaphor, grammaticalization, meaning broadening, idioms, historical, semantics

Аннотация; В статье рассматриваются семантические изменения глаголов в немецком языке, как в историческом, так и в современном контексте. Анализируются процессы расширения и сужения значения, метафорические и метонимические переносы, а также грамматикализация. Освещается роль глаголов в фразеологических оборотах и их адаптация к современным

коммуникативным потребностям на основе теоретических и практических лингвистических подходов.

Ключевые слова; семантические изменения, глагол, метафора, грамматикализация, расширение значения, фразеология, историческая семантика

Kirish

Fe'llar har qanday tabiiy tilning harakat va holatlarni ifodalovchi asosiy tarkibiy qismidir. Ular semantik jihatdan o'zgaruvchan bo'lib, til rivojlanishi bilan turli omillar ta'sirida yangi ma'nolar kasb etadi. Nemis tili ham bundan mustasno emas. Bu maqolada nemis tilidagi fe'llarning semantik jihatdan o'zgarish turlari va sabablari ko'rib chiqiladi.

1. Semantik kengayish va torayish

1.1. Semantik kengayish (Bedeutungserweiterung)

Fe'lning dastlabki tor doiradagi ma'nosi umumiy yoki ko'p holatga tatbiq etiladigan shaklga aylanadi:

Misollar:

- *gehen* – dastlab “yurmoq” ma'nosida bo'lgan, lekin hozirda keng ma'no:
 - *Wie geht es dir?* – “Ahvoling qanday?”
 - *Das geht nicht!* – “Bu bo'lmaydi!”
- *sehen* – “ko'rmoq”, ammo “anglamoq”, “tushunmoq” ma'nosida ham ishlatiladi:

- *Ich sehe, was du meinst.*

1.2. Semantik torayish (Bedeutungsverengung)

Fe'l ma'nosining umumiyligi yo'qolib, faqat muayyan kontekstda ishlatiladigan ma'noga aylanadi:

Misol:

- *reiten* – ilgari “harakatlanmoq” bo'lgan, hozirda faqat ot ustida yurishni bildiradi.

2. Ko'chma ma'nolar: metafora va metonimiya

2.1. Metaforik o'zgarishlar

Metafora orqali fe'l boshqa doiradagi ma'noni bildiradi:

- *brechen* – “sindirmoq”, ammo “qoidani buzmoq”:
 - *ein Gesetz brechen*
- *tauchen* – “sho'ng'imoq”, ammo kompyuter tarmog'ida “kirib bormoq”

ma'nosida:

- *in Daten tauchen*

2.2. Metonimik o'zgarishlar

O'zaro yaqin tushunchalarning o'rin almashtirishi asosida yuz beradi:

- *kochen* – “ovqat pishirmoq”, ammo shuningdek “g'azabdan qaynamoq”

ma'nosi hamda umumiy holatni ifodalaydi:

- *vor Wut kochen* – “g'azabdan qaynamoq”

3. Grammatika ta'siri va grammatikalashuv

Ba'zi fe'llar vaqt o'tishi bilan grammatik vazifalarni bajaruvchi yordamchi fe'llarga aylanadi:

- *werden* – “bo'lmoq”, ammo passiv konstruksiyalar yaratadi:
 - *Der Text wird geschrieben.*
- *haben, sein* – perfekt zamon yasovchi yordamchi fe'llar:
 - *Ich habe gearbeitet.*
 - *Ich bin gegangen.*

4. Frazologik birliklardagi fe'llar

Nemis tilida ko'plab iboralar va frazeologik birliklar aynan fe'llar orqali tuziladi. Bu yerda fe'lning ma'nosi ko'pincha butunlay o'zgargan bo'ladi:

- *die Kontrolle verlieren* – “o'zini yo'qotmoq”
- *den Nagel auf den Kopf treffen* – “to'g'ri gapni aytmoq”

Bunday holatlar semantik o'zgarishning eng kuchli shaklidir, chunki ularning zamonaviy ma'nosi kontekst orqali tushuniladi.

5. Zamonaviy kommunikatsiyaga moslashuv

Yangi texnologiyalar, internet madaniyati, siyosiy va iqtisodiy o'zgarishlar tilga yangi ehtiyojlar olib kirmoqda. Shu bilan birga, fe'llarning ma'no doirasi kengaymoqda:

- *posten* – (anglizm) “post joylashtirmoq”
- *streamen* – “translyatsiya qilmoq” (video yoki audio)
- *googeln* – “Google orqali qidirmoq”

6. Semantik o'zgarish sabablari

Ichki omillar:

- Sinonim va antonimlarning raqobati
- Morfologik o'zgarishlar
- Tilning iqtisodiyliqi (soddalashtirish)

Tashqi omillar:

- Ijtimoiy va madaniy o'zgarishlar
- Texnologik taraqqiyot
- Chet tillar ta'siri (ingliz tili asosiy manba)

Xulosa

Nemis tilidagi fe'llarning semantik o'zgarishlari til taraqqiyotining ajralmas qismidir. Ular tarixiy, ijtimoiy va madaniy omillar ta'sirida shakllanadi. Fe'llar orqali ifodalangan harakat va holatlar doimiy ravishda yangilanib, yangi kommunikativ ehtiyojlarga javob berib boradi. Shunday qilib, bu jarayon tilshunoslik uchun juda muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Duden. *Das Bedeutungswörterbuch*. Mannheim: Bibliographisches Institut, 2020.
2. Paul, H. *Prinzipien der Sprachgeschichte*. Tübingen: Niemeyer, 2007.
3. Ulrich Ammon et al. (Hrsg.) *Sociolinguistics: An International Handbook*. Berlin: de Gruyter, 2004.
4. Löbner, S. *Semantik: Eine Einführung in die sprachwissenschaftliche Bedeutungslehre*. Berlin: de Gruyter, 2013.

5. Bußmann, H. *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart: Kröner Verlag, 2008.
6. Keller, R. *Sprachwandel*. Tübingen: Francke, 1990.
7. Engel, U. *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1994.
8. Internet manbalari va korpus tahlillari (DWDS, IDS Mannheim).
9. Urunbayevna, I. O. (2024). ILM-FANDA TERMINLAR OLAMI. XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI, 1 (1), 187-189.
10. Burxonovich, A. O. (2024). ZOOFRAZEMALARNI TADQIQ QILISHDA DA TISHKINA TAHLIL METODI (RUS VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA). PEDAGOG, 7(9), 131-134.
11. Azamov, O. (2023). ZOOFRAZEMALARNI NEMIS TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH TAMOYILLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(23), 100-106.
12. Urunbayevna, I. O. (2025, March). TA'LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISHNI MATEMATIKA VA TERMINOLOGIYAGA CHAMBARCHAS BOGLIQLIGI. In *Uz Conferences* (Vol. 1, No. 2).
13. Dadajonova, S., & Bozorova, G. (2025). CORRECT PRONUNCIATION FORMATION IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS (USING GERMAN AS AN EXAMPLE). *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(1), 250-253.
14. Muxtarovna, Q. N. (2025, March). NEMIS VA O 'ZBEK TILLARI MISOLIDA KOMPLIMENTNING TILSHUNOSLIK VA MADANIYATSHUNOSLIKDAGI O 'RNI. In *Uz Conferences* (Vol. 1, No. 2).
15. ҚОДИРОВА, Н. М. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ Учредители: Министерство высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан, (2), 85-99.
16. Akbaralievna, N.G. (2024). TARJIMADAGI TIL VA MADANIYAT MUVOFIQLIKLARI. PEDAGOG, 7 (9), 135-137.